

Budapest tündöklése és nyomorúsága:

A FERENCVÁROS

Budapest furcsaságai között való barangolásaink során mintha elhanyagoltuk volna az úgynevezett szegényebb területeket, kerületeket, ahol az élet küzdelmes nyomorúsága, egyhangúsága és szürkesége összefolyik a végtelen háztömbök és sivar utcák nyomasztó szomorúságával. Ez így van, tagadhatatlanul. De mindjárt mondjuk el rá a mentséget is: hiszen a csillogó és divatos negyedekben jóval inkább akad furcsaság és észrevenni és megöröklenni. De a divatos és csillogó negyedeke élete nagyon is mulandó, míg a szegény kerületekben egyre jobban érik a történelem; és ennyi, azt hiszünk, egyelőre elég.

Már most térjünk a tárgyra: mulasztásainkat pótlandók, elsősorban a Ferencvárosra gondoltunk. Új lakásom lábai előtt ferül el összes rejtelmeivel ez az elhanyagolt negyed, melyről pár év előtt még nőiák szóltak és melynek divatossá emelt kocsmáiból harsány hejjeheja és cigányzene hallatszott a sivar és csendes utcák egyhangú során. Egyébként állítólag a ferencvárosi kocsmáknak is megvan, főleg megvolt a maguk romantikája, ami körülbelül annyit jelent, hogy mi helyt egy ilyen kocsmát divatba jött, mi helyt autók álltak meg elegánsan a mesterségesen is kopottnak-restaurált és dülledezőnekiltszó kis házikó előtt, hát rögtön odalett régi varázsa, a felfedezéssel együtt járt a díszelés és tetszelgés, a tulajdonos kipucolta üzemét, divatos és hangulatos cigányt szerződte, — körülbelül ugyanaz a folyamat játszódott itt is le, mint az anyagi Óbudán. Ott a kocsmák elpestiesedésével járt az a felfedezés, ami egyben jelentette a bennszülöttek kiszorulását is, úgy hogy a végén *Krúdy Gyula* megható és csodálatos Óbudájából már csak halvány romantikus visszfény és dicsfény maradt vissza, mely csupán az írók emlékeiben él.

De a Ferencvárosba nem járnak írók, habár nemrégiben egyik fiatal kollégám és íróársam figyelmeztetett reá, hogy a ferencvárosi házikók a ménykő nagy malmok, kaszárnyák, gyárak és tömeglakások árnyán mennyire emlékeztetnek udvaraikkal, kapuzataikkal, személetes szegénységükkel a tündéri Óbudára, — csak persze, hiányzanak a hegyek... Igen, a hegyek zöldelő és télen is megindító lágy koszorúja hiányzik itt és bajosan pótolhatják a természetnek ezt a — bármilyen paradoxan is hangozzék ez — realisztikus romantikáját a bérházak és malmok ormóttan tömegei. És hát Óbudára még ma is járnak írók és az írót az üstökösökét követik az irodalomnak és a szépnék rajongói, — hegyek és írók igazán hiányzanak a Ferencvárosonál.

Hát tisztázzuk is mindjárt, milyen is ez a ferencvárosi romantika, melyről egykoron slágerek zenéltek és melyet ma is megcsendítenek egy-egy társadalmi összefüggésnél némely emlékezők? És kiktől is erednek ezek a reminiscenciák, melyeknek nem akad és nem is akadhat irodalmi és művészeti megöröklése, mint szelid és hübjajos Óbudánk esetében? Mindenekelőtt jegyezzük meg, hogy az említett ferencvárosi kocsmák korántsem elvirult romantikája milyen rétegekben virul — és itt különös nyomatékkal utalunk arra a letagadhatatlan társadalomtudományi tételre és valóságra, hogy a kocsmák életének figyelése a „gyakorlati szociológiának” igen lényeges kelleke, a kocsmák élete és társadalmi igen sokat elárul nekünk a kor viszonyairól és az osztályokról és rétegekről, melyek kedvelik a csendes és mélylázó szórakozásnak ezt a halhatatlan műfaját. Lám, hangulatképből egyszerre csak komoly és szinte nagyképi tudományosságba csaptam át, — mintegy mentegődzésül Budapest rejtelmei közti időtöltéseimért.

Tehát említettem előbb, hogy a Ferencvárosi kocsmái divatba jöttek és így rögtön elvesztették addigi hallgatag és szemérmes varázsukat. Óbudán ez a divatba-jövés bizonyos nagystílűséget és nagyvilágiságot, jobbik esetben pedig az esszéizmus korszerű műfajába való bekapcsolódást jelentett. A Ferencvárosban kétféleképpen történt ez a felfedezés. Elsősorban is itt van az a bizonyos avagy inkább bizonytalan réteg, amely a Belvárosi peremén él és mégsem egészen belvárosi, mimeli a belvárosi eleganciát, de azért vágyaiban és világszemléletében reménytelenül nagykorúti marad. Nőknél nem tudom kellően jellemezni ezt a réteget, mivel jellemző példákát nem ismerem, köréből egy-két kacér bankhivatalnoknő lobogó és merész frizurájú fejének kivételével; egykor ezek a messze elmerült hölgyek ismertették meg velem felületesen azt a pár ferencvárosi kocsmát, melyről némi tudomásom lehetett akkor, ifjú-

ságom kezdetén, vagy középső szakaszán, mikor még nem fedeztem fel magamnak Budapestet és tele voltam elvagyódással Itáliába, avagy régen elhagyott szülőföldem kéklő erdői és hegyormai felé. Ezek a hölgyek a Tompa-utca, vagy a Mester-utca egy-két szorakozóhelyére vittek el és gyönyörködtek a reneszánsz mintákkal kékre-zöldre festett termek, vagyis ivószobák rikító világításában és a nagyon hangos cigány zsvájával feledtetik mindennapi egyhangú robotjukat, avagy szűk Lónyay-utcai udvari lakásukat, ahonnan sohasem látták csendes óráikat az égnek valami halvány kis szögletét, a Citadella nyári kivilágítása úgy tündökölt ezekben a szűk udvarokban, mint valami távoli derengés, holott egészen közel volt hozzánk, a Duna túlsó oldalán. Csak hát közben sivar és komor raktárok, vasúti sínok, rakodópályaudvarok és tűzfalak választották el életüket az égtől és a szépségtől. A szépség és a nagy élet a ferencvárosi divatos étterem volt, szegénykének.

Köröskörül e kocsmákban hasonló hölgyek ültek, akik lovagjaik oldalán olthatatlanul és mégis igen félénken remegtek a nagy élet felé. Inkább nézzük ezeket a lovagokat: a Ferencváros az ő romantikájukban virult fel a pesti köztudatba. Egykor kis katonatisztek és jobb örmesterek jártak ide, aztán bankhivatalnokok a keresztény nemzeti érából, valamint főleg köztisztviselők, a fiatalabb korosztályból, szintén a duhajság és a nagy élet nosztalgiaival szívükben és sovány zsebükben. Kiterdepelt és fényesre koptatott nadrágok, kikönyökölt könyökök, a József- és Ferenc-körútról származó áhítatos és eléggé merev divatosság, hónapozzobák szemérmes és úri vágyakozású szerény élete. Volt egy törvényszéki jegyző barátom, aki a Lónyay-utcsában lakott a negyedik emeleten és ő is csak tűzfalakat, sivaráságot látott köröskörül, vidéki mamája néha küldött neki befőttet és sültcsirkét és e kocsmák zenéje jelentette neki is az összes vágyakat és az életet. Hogyne, köröskörül sportemberek is ültek, birkózók, futballisták, az élet, főleg a külső kerületek diadalmas császárai. Ők tették híressé ezt a kerületet, ezeket a kocsmákat, az ő izlésük és egyéniségük, karakánosságuk és amerikanizmusuk volt az, mely romantikával felítette itt a sivar utcasorokat. Tehát az említett szerényebb női és férfi példányok feljük áhították, erre vonzódtak, — az asztaloknál kacsiás udvarlás folydogált és a cigány éktelenül lármázott, én pedig közben a puritán, nemes és kevesektől megsiratott íróra gondoltam, aki e kis utcákon járt a fellegajtó köpenyében, midőn e városrésznek még valóban megvolt a maga régi varázsa.

A varázs, mely felénk tekint egy-két multszázadi metszetről, mikor ez még egészen kültek volt és vágyakozó emberek elől a látóhatárt nem tarták el a raktárok, malmok, ormóttan bérkaszárnyák, a Duna tágasan és szabadon folydogált a fővenyes partok között, a parton nagy ostorcsapásokkal terelték a gabonás-

hajókat vontató lovakat, gatyás, széleskalapú legények, vagy amikor errefelé mentette a dülledő kicsiny kis házikókból a szegényeket az Árvízi hajós. Mit tehettek róla, örök antikvár képzelettel ilyenekre, irodalomra, öreg metszetekre, elsüllyedt kis régi pesti életekre kellett gondolnom a nagy kocsmái zenebonában és a rosszállatú ál-eleganciában, — köröskörül senki sem tudott minderről, — mi tagadás, szeretett Óbudámon egészen más-ként éreztem magam, itt meg kényelmetlenül feszengtem. Egy-egy társaság készülőddött; a divatos és hangos fiatal emberek felöltözték túlságosan is amerikaiás trencköttyüket és feltették ménykő széleskarimájú kalapjukat; általában olyan ifjak járnak erre mulatni és elégtetik ki a szabadság, ital, nő, elegancia, romantika iránti vágyaikat, akik télen mindennél előkelőbbnek tartják a mackókabátot — és ez számomra elég.

De van másik élményem is a Ferencvároson: és ez az élmény, Uram bocsás, politikai. Akkoriban a forró nyarakon tele voltunk remegéssel a hazáért, az emberiségért, Európáért; fülünk már visszhangozta jóelőre a Budapestet körülvéringó ostromgyűrű ágyúdörejét, szemünk előtt már cikázott a bombák fényes sokasága, — de itt köröskörül a halászkertekben és sörkertekben elégtünk és boldogan ittak, ültek, éltek a kerület polgárai, akik akkor a rendszer urainak tartották joggal magukat. Oh, azokból a szerény és illedelmes, aggályos fiatalemberekből, akik a középosztályi lét peremén erre húzódtak meg és itt elégtették ki a társadalmi ragyogásra és nagy életre vonatkozó nosztalgiaikat, vajjon hányan és hányan emelkedtek ki e kerület félhomályából. Természetesen senki sem gondolt arra, hogy például itt proletárok is laknak és hogy *József Attila* valamire erre élte gyermek-kora egyik szakaszát... Nemrégiben egyik igen kellemes hölgyismerősem, tekintélyes szikvizgyáros konzervatív érületű unokahúga, arról biztosított, hogy a Ferencváros nagyon intím és nagyon családias negyed, az emberek itt befelé élnek, esténként békésen összejönnek beszélgetni és rögzíteni és közben kritizálják természetesen a mostani rendszert. Különben e kerület családiaságát a kispolgári kivirágzás jellemzi; *Gömbös Gyula* virágzó korában szinte rossz szokás volt, hogy valamely ferencvárosi házmeztelakásban keresték egy-egy kardcsörtető katonatiszteske, közszereplő, nagyhangú diákvezér és egyéb sok korszerű nagyság eredetét. Köröskörül a proletárok eléggé felhígították e kerület hajdani sváb és családias eredetét, mert hát e proletárok mégiscsak a magyar vidékek távlataiból érkeztek ide és itt kóstoltak bele az osztályharcba és a nagyvárosi életbe, — ma e maradi, ódon sváb családiaság már csak a kerület kedélyes, népies nevében él: Franzstadti és innét a népszerű és sokat emlegetett futballklub közkeletű elnevezése is: Fradi... Igen, ma e kerület családiasága visszahúzódott. De akkor, az 1944 előtti háborús és konjunktúrás nyarakon

a betelt kispolgárok kiültek a kocsmák kertjeibe és tele szájjal politizáltak és imádták a kor uralkodó csillagzatait. Így láttam én is, ahogy a Tompa-utcán megyek, közel a körúthoz, egy különben óbudai eredetű kocsmárosdinasztia üzemenek cégtábláján a nagyszerű és győzelmes felírást: „A jobboldali közönség találkozóhelye”... És a muskátlis és zöldrácscsok elkerített utcai sörkertben valóban ott ült a jobboldali közönség, felhízott, szemtelen pofák, kidülledt, bazedovos nők, öntudattal és felfújtan, zöld ingben, nyilas karszalagokkal, — Ők uralkodtak akkoriban az egész kerületen.

Megint csak politika, mindig politika, legjobb esetben alkalmazott társadalomtudomány... Esténként a téli csendben hallgatnak az utcák, hallgat köröskörül minden kispolgári romantika és hallgatnak, lapítanak a kispolgárok is a nagy-nagy bérkaszárnyákban. Azt hiszem, érvényes rájuk az a nemrég Óbudán alkalmazott tétel hallgatásuk és dacosságuk okáról: az elmúlt jobboldali korszak, mely egyesítette a történelmi romantikát a külföldi führer-elvvel, lehetőséget adott nekik arra, hogy kis semétdombjukon megfelelő stréberkedéssel, katonai vagy hivatali emelkedéssel, urak lehessenek, hogy behasonulhassanak a házmeztelakásokból az „úri Magyarországba”; mindez most elmúlt; köröskörül a gyárak és munkásnegyedek egyre hangosabb szava hallatszik és ezek a kispolgári lakok még mindig dacosak, keserűek, nem döbentek rá igazi osztályhelyzetükre, hová tartozásukra, szívükben egyre tragikusabb úri társadalmi fikciók, lelkükben egyre üresebb reménytelenség, — többé nincsen merre, hová asszimilálódnok... Körül meg az éjszakában, mint hallgatag történelmi ígért, mereven és komoran állnak a malmok és raktárházak, a gyárak és kijebb a proletárnegyedek.

Hát íme, így virult el ennek a kerületnek kishivatalnokai, kispolgári romantikája, mely a Belvárosból kivülrekedtek úri romantikájából, virtuskodásából, a tetszelgő nagykalapos és mackókabátos jampecek és sportfiúk, irodai munkában elványadt, áhító leányok lelkéből és bizonytalan vágyaiból született. Körül a gyárak és nagyüzemek; a társadalom és a nagyipari termelés ütemének közepette meg elhalkult, aztán végképpen elhalt a kispár, kispolgárság idillje. Vannak-e még erre csendes, illatos, szelid és tiszta leányszobák, ódivatú kredencek, kopott öblös kanapék, melyek úgy tüntek fel a zaklatott és sokat élt, sokat látott néhai *Krúdy Gyula* íróársunk szemében, mint a meghatott és elfáradt boldogság kis szigetel, hanyatott fiatalembereknek révhely, mepedék a nagyváros kegyetlensége elől? Hát igen, ennek el kellett szükségképpen múltnia.

Nem feltétlenül azoknak a tömegeknek ellenállhatatlan történelmi ritmusa ölte meg ezt az idilli életet, mely ott gyülekezett a kedélyes, idillikus, kertekkel, árnyas udvarokkal tarkázott kisvárosias, kispolgári Ferencvárosi külső peremei körül. Mert, mi tagadás, ezek a munkás-emberek is szeretik a csendes idillt, a megfáradt napok utáni szelid beszélgetést, szertartászerű komoly és áhítatos iddögálást egyszerű csapszékekben. Szeretettel és szívesen is nézzük a szegény emberek e mindennapi pihenését.

De nem nézzük ilyen testvéri vonzalommal a zenés, hangos, divatos ferencvárosi helyek tüntető jampeceit, — mert bizony innét ered ennek az egykoron idillikus kerületnek végzete és hanyatlása, hogy már léte és múltja csak nevében él. A körutakról errefelé is elügető lihegő amerikanizmus és jampecség hamarosan feldulta és elviselhetetlenné tette ezt a városnegyedet is, már mint ami egykori békés kocsmái illati. Azért ne essünk kétségbe, vannak még erre is békés és egészen megindító enyhelyek. Még a Mária Terézia laktanya pincéjében is van ily kocsmák, tele a kerület jellegzetes egvényiségeivel, — egyebekben valóságos fórum, karavánszeráj, hiszen erre zajlik a ropant lüktetés és forgalom Kispést, Szentlőrinc, Soroksár, Üllő felé.

Multkor meg este kutyám társaságában valahol igen-igen messze, nagyon homályos és ismeretlen utcák során bevetődtem egy kis földszintes házba, zöld zsáruk, zöld kapu, bolthajtásos szobák, Ferenc József korabeli csataképek a falon. Öreg kocsmáros, aki együtt ül, iszik, kártyázik vendégeivel. A vaskályha barátságosan árasztja az olvadásos nedvességben a meleget, körülötte a kis család, asszony-leányok, unokák, székelygulyást vacsoráznak nagy kondérokából. Kis társaság, egyszerű emberek. Csendben kártyáznak, tréfálkoznak, vágni lehet a füstöt, nem szeretik maguk közt a városiasan öltözött idegent. És fröccsök, kártya, kedves melegség között ezek az öreg emberek arról beszélgettek, mit is hallottak a szemináriumban és egyikük találos kérdésként feladta a többieknek: mi is volt tulajdonképpen Lenin keresztneve.

Próbálja meg, tartson

3

NIKOTEX-PRÓBANAPOT

és

figyelje meg az eredményt!